

STALINISM ȘI IDEOLOGIE NAȚIONALĂ. MOBILURILE UNEI CONVERTIRI

Andi Mihalache

Identificînd realitățile social politice cu însăși existența și, în același timp, luptînd împotriva acestora, utopia comunistă nu a reușit decît să devină *dependentă de concretul lor* în general, de asperitățile reliefului național cu precădere. Prevalența *doctrinară* a interesului *de clasă* asupra celui *național* nu a incomodat traducerea frustrărilor naționale în termenii materialismului dialectic. Partidul nu era prizonierul strategiilor de moment. Permanența și anterioritatea unei identități naționale - prestigioasă și acuzatoare în același timp - a constituit, la momentul potrivit, justificarea necesară și suficientă. Autohtonizarea marxism-leninismului este legată de eclipsa modelului sovietic progresiv refuzat în favoarea unor soluții "locale": reformiste ori, în cazul României și al Albaniei, pseudo-naționaliste. În zona central-europeană (Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și, nu în ultimul rînd, Iugoslavia), conștientizarea *supraevaluării socialului* provocase redimensionări pe măsură: un reformism cosmetizant prin care regimurile comuniste căutau să se facă acceptate fie doar și prin creșterea nivelului de trai. În România, supraestimarea posibilităților sistemului în vigoare nu a sugerat replieri adecvate ci, dimpotrivă, a postulat asistența - potențatoare, în proiect - a ideologiei naționale. Motivațiile naționale atribuite experimentului "democrat-popular" au făcut posibilă utilizarea postumă a sintagmei "stalinism național" (Vladimir Tismăneanu). Universalismul umanismului marxist în granițele idiomatiche ale națiunii?

Într-adevăr, în teorie, un proletariat apatrid și altruist trebuia să sfideze egoismele naționale și să persevereze întru propășirea confracților de oriunde. Totuși, în gîndirea lui Marx, nu a existat un conflict real între procesul regenerării sociale și diferențierile istorico-naționale ale înfăptuirii sale. În "Manifestul Partidului Comunist", proletariatul i se pretindea "să cucerească mai întîi puterea politică, să se ridice la rangul de clasă națională, să se constituie el însuși ca națiune..."¹. Începînd din 1925 însă mitul Rusiei Sovietice consta în faptul ca bolșevismul acredita ideea potrivit căreia socialismul național așa cum exista el în Rusia era chiar socialismul marxist-ortodox². "Încercuirea" capitalistă va motiva teoria "socialismului într-o singură țară" (Stalin) și, în consecință, *prima indigenizare a marxismului*. Surprinzătoare (la prima vedere), contradicția dintre comunism și naționalism și-a dobîndit notorietatea teoretică tocmai în contextul celei dintîi etnicizări a marxismului. Un marxism bolșevizat, pentru care universalismul nu rămăsese o alternativă onirică a istoriei lui. Solidaritatea cu "patria

muncitorilor de pretutindeni" - chiar împotriva intereselor țării de proveniență - a devenit obligația de căpătii a oricărui comunist: indiferent de naționalitate sau, mai bine zis, împotriva ei. Un internaționalism la nivel partinic (deocamdată) cu evidente finalități sovietice... Astfel, Stalin - fost Comisar al Poporului pentru Problemele Naționalităților - hotăra sinonimia dintre *naționalism* și *delicvență*. Orice tentativă de particularizare va fi repudiată ca fiind "naționalistă", opusă unui așa-zis internaționalism lipsit de vreo legătură cu ideea inițială³. Mai mult, după 1945 când se va trece de la "socialismul într-o singură țară" la ... țările unui singur socialism, ideea va face carieră. Exportarea antinomiei *naționalism-comunism* trebuie atribuită nu atât *teoriei* marxiste cât mai ales intermediilor obturante ale *practicii* staliniste.

Duritatea regimului instaurat la noi din 1948 pare să fie direct proporțională cu irelevanța politică pe care PCR-ul o manifestase în perioada interbelică. Condiția de *filială* a P.C.(b) al URSS pentru România îi răpea posibilitatea de a-și defini identitatea națională înainte de moartea lui Stalin (1953). Politica antinațională prin care comuniștii s-au impus în imaginarul românesc drept un "partid al străinilor" mai trebuie pusă în legătură cu preponderența numerică pe care etnicii minoritari o dețineau în cadrul acestei grupări de tip revoluționar. Cel care se simțea marginalizat într-o ordine statală derivată dintr-un secol al naționalităților prefera înregimentarea într-o grupare minoritară definită mai ales prin *non-apartenență* la sistemul politic existent. O cosmologie aparte - consolatoare tocmai prin umanismul (marxist) transnațional pe care îl promova - făcea ca *izolarea* să fie resimțită drept o *eliberare*, o dispensă morală față de condiționările valorice ale majorității.

Precondițiile necesare unei reevaluări ale relațiilor dintre naționalism și marxism pot fi căutate în contextul antisemitismului stalinist de care Dej a profitat pentru a-și elimina rivalii "moscoviți" (1952). În condițiile "războiului rece", țărilor-satelit li se impusese modelul militarizat al economiei sovietice. Repercusiunile în planul vieții de zi cu zi nu s-au lăsat așteptate, nemulțumirile nici atât. Stalin a apelat la soluția "șapilor ispășitori": sabotori și, mai nou, evrei "sioniști", livrați mîniei populare - cum arăta F. Fejtö - în ideea unei diversiuni cu valențe naționaliste. *Antisemitismul camuflat în antisionism* fusese proiectat în scopul de a contracara acutizarea sentimentelor antirussești și pentru a obține identificarea maselor cu o conducere autohtonă din punct de vedere etnic deși ultrastalinistă ca ideologie⁴. Totuși, trebuie subliniat faptul că eliminarea grupării Pauker-Luca-Georgescu nu poate fi socotită drept debutul unui comunism național *in statu nascendi*⁵. Debarcarea facțiunii "moscovite" a avut, în primul rînd, menirea de a pune capăt dualității de putere. Etnicizarea - a se citi românizarea - Partidului va deveni subiectul unei strategii dejiste abia din 1956 când la conducerea serviciilor de cadre este numit Nicolae Ceaușescu.

N.S. Hrușciiov pleda - spre sfîrșitul "obsedantului deceniu" - pentru *unitatea organică* a unui complex economic socialist, fiecărui membru al CAER atribuindu-

i-se o funcționalitate strictă și... o dependență pe măsura. România nu putea urma o politică de destalinizare economică și ideologică întrucât aceasta ar fi însemnat o incredibilă asumare de către Partid a tuturor crimelor și eșecurilor de pînă atunci. Culpabilizarea Anei Pauker nu era tocmai suficientă pentru disculparea grupării lui Dej. De aici a rezultat travestirea și conservarea modelului stalinist mai întîi, într-un *naționalism economic*. Era o fraudă instrumentată nu atît pentru apărarea intereselor economice ale țării cît mai ales împotriva "dezghețului" hrușciovist. Autonomismul ultimilor ani ai lui Dej este răspunsul conjunctural pretins de "noul curs" care periclita - prin virtualitatea unei similitudini românești - controlul secretarului general asupra partidului și țării. Dogmatismul stalinist a putut fi menținut în interior doar prin mimarea adeziunii față de noua politică externă a Moscovei. Implicarea lui Dej în rezolvarea problemei maghiare (1956) a determinat atitudinea indulgentă a Kremlinului. Hrușciov se putea deci, consola cu ideea că cele petrecute dincolo de Tisa nu vor avea un corespondent românesc. În consecință, "declarația" din aprilie 1964 va întîrzia în limitele *derusificării* și ale *desatelizării* prin care căpăta contur un stalinism autohtonizat. Un stalinism căruia doar Ceaușescu îi va putea imprima specificitatea naționalistă.

Socotindu-se într-o *situație excepțională* - față cu rivalitățile din partid și cu realitatea națională ostilă - Dej nu putea apela deschis la naționalismul pe care, de altfel, îl combătuse cu perseverență. Debutul regimului democrat popular fusese inevitabil marcat de *conduita sectară* a PMR-ului, de *resentiment*, dorință de *revanșă*, de *culpabilizarea morală/penală* a românilor. Dacă în perioada 1944-1947 necesitățile electorale implicaseră o strategie populistă axată pe revendicări sociale, din 1948 intrasigența revoluționară va impune o politică predominant *represivă*, prea puțin preocupată de consimțămîntul celor guvernați. În perioada edificării socialismului Partidul nu-și punea problema legitimității sale în plan național. Un *consens* de asemenea factură nu putea fi înțeles decît ca supunere necondiționată. Sursa de legitimitate a partidului era în mod obligatoriu *trans-națională*: caracterul "legic" al istoriei care făcea comunismul inevitabil. Comuniștii se considerau avangarda conștientă și iluminată a unui proletariat apatic, fără discernămint politic. Această viziune elitistă pe care partidul și-o cultiva încă din perioada interbelică, amîna proiectul unui consens național pentru începutul anilor '60. În virtutea voluntarismului și transformismului stalinist, PMR "gospodărea" cultura română prin selecții chirurgicale aplicate moștenirii "burgheze" prin drastice "epurări" și brutale reinterpretări. În procesul de "reevaluare" a culturii noastre, criticile formulate de ideologii Partidului aveau caracterul unor "dezvăluiri" sau *demascări*. Impunerea modelului sovietic era prilejul unei perpetue represiuni culturale aplicate atît celor care nu și-l însușeau niciodată suficient cît și a celor care, în trecut, își permisese să-l ignore. Sosise vremea unui război împotriva culturii române în care nimeni nu putea intui fetișizările ceaușiste de mai tîrziu.

Trebuie reținut faptul că în perioada "democrației populare", Partidul era, pe de o parte, preocupat de "cuceririle revoluționare" care îi garantau conservarea puterii, iar pe de altă parte, de anihilarea structurilor economice, politice, sociale și culturale naționale. Nu venise încă timpul discursului legitimant cu valențe naționaliste. Acestuia i s-a preferat o retorică justițiară, acuzatoare, distructivă, care camufla complexul de inferioritate al "noului venit". Regimul nu-și putea renega încă biografia interbelică. Comuniștii își glorificau devotamentul față de principiile marxism-leninismului, evocându-și în permanență "trecutul de lupte" și martirii lor. Fidelitatea față de această tradiție le asigura *identitatea colectivă* și le conferea o anume legitimitate pretenției de a vorbi în numele românilor. În aceste condiții istoria noastră se afla în situația de a-și face *mea culpa* în fața istoriei partinice.

Noul patriotism partinic (începutul anilor '60) va fi valorificat de Ceaușescu: o ideologie naționalistă care, practic, *dicta* reconcilierea românilor cu un partid autoinvitat în istoria lor. Inovațiile noului regim de la București se bucurau de o conjunctură ideologică favorabilă. În condițiile în care Hrușciiov proclamase doctrina non-leninistă a "statului întregului popor" dezavuind războiului de clasă, România deceniului VII se va transforma tot mai mult dintr-o dictatură stalinistă într-una național revoluționară⁶.

Politicul se validează prin cultură întrucât aceasta conferă *identitate*. În statul care accede la independență, căutarea acestei identități căpăta, în cele din urmă, o forță ideologică⁷. Într-un sistem care va căuta să prefere *mijlocul* (de producție, în primul rând *resursele*) scopului (producția propriu-zisă), patriotismul va fi invocat nu în ideea binelui general ci pentru validarea apriorică și nemijlocită a regimului. "Liberalizarea naționalistă" (V. Tismăneanu) adusă de Ceaușescu era de fapt pseudo-alternativa reformismului central-european.

Soluția aleasă de Ceaușescu se circumscrie specificului identitar al modernității sud-est europene, marcată de etatism și ruralitate (Al. Dușu). Dacă în Occidentul secolului XVIII modernitatea fusese o chestiune de inițiativă individuală sau de grup, în Răsăritul secolului XIX ea fusese, cu precădere, o întreprindere de stat. Paternalismul etatist, tradițiile autoritariste și autarhia rustică au lăsat societății civile un spațiu de manifestare mult prea strâmt. O particularitate complementară ar fi tradiționala pretenție a elitelor politice românești dintotdeauna: a se confunda, în mod exclusivist, cu țara prin refuzul de a recunoaște vreo relevanță națională altor categorii sociale⁹. Evident, clasa politică a regimului Ceaușescu nu a întârziat să se conformeze acestui tipic mental. Problema identității etatist-partinice oferea deci motivațiile noului tip de control ideologic experimentat de comuniști. De fapt, *venerația* și *legitimarea* nu se pot disocia (K. Verdery, V. Georgescu, Al. Florian): venerația publică satisfăcea orgoliul noului lider și semnifica, în același timp, o recunoaștere a puterii comuniste¹⁰. Un regim pînă atunci bazat numai pe *coerciție* căpăta autoritate morală prin intermediul unei ideologii naționale care îi pune pe români în situația de a-și recunoaște *voluntar* supunerea.

Faptul că *a te supune* nu este în mod necesar echivalent cu *a accepta*, nu putea să preocupe ideologii Comitetului Central.

Monopolul puterii politice și imperativul controlului absolut au implicat similitudinea dintre Partid și Stat. Alogen ca proveniență și antinațional în practica politică, un partid "naturalizat" *ad-hoc* își declina, în sfârșit, trecutul cominternist. În schimb, prin mijlocirea unui Stat expropriat și a tradițiilor etatist-autoritare ale istoriei noastre, PCR își căuta o genealogie românească. În acest scop s-a produs o mutație semnificativă atât în modul în care Partidul se concepea pe sine cât și în felul în care vedea relațiile cu societatea. Mai precis, de la conduita *exclusivist-elitară* a PMR s-a trecut la un PCR imaginat ca *partid de masă*, cu milioane de membri. Astfel, în virtutea logicii totalitare a *întregului* subordonat *părții*, deschiderea Partidului față de Națiune nu însemna - la nivel conceptual, istoric și deci propagandistic - decât o incredibilă recrutare a istoriei naționale între copertile subțiri ale istoriei partinice. Corolarul previzibil era lozinca unității dintre partid și popor: cel din urmă trebuia să se regăsească în traiectul impus prin discursul oficial ca și cum această cale ar fi rezultat cu adevărat dintr-o opțiune a sa.

Orice epocă istorică fiind rezultatul unor teleologice acumulări anterioare, sincopile statale nu sînt admise pentru istoria noastră. O statalitate consecventă - începînd de la Burebista - era premisa constantă a statului prin excelență, Statul Partid. Două din nenumăratele clișee prin care Partidul se recomanda - "continuator al trecutului de lupte" și "centrul vital al națiunii" - sînt o parte componentă a corpusului de idei utilizate în procesul (evident, coercitiv) de reeducare a românului, de creare a "omului nou". "Trecutul de lupte" însemna de fapt selecționarea episoadelor militare și autoritariste ale istoriei noastre (în special, segmentul medieval) întrucît armata, poporul sub arme în general, au fost dintotdeauna un factor de coeziune națională. Elogierea acestui trecut este prologul "înaltele comandamente" pe care românii - în ideea de a-și onora istoria - trebuiau să le urmeze "neabătut". Ideea "centrului vital al națiunii" implica similitudinea dintre *comunist* și *patriot* deși binele general nu avea nici o legătură cu dezideratele individuale. "A fi revoluționar - teoretiza Ceaușescu - înseamnă să pui mai presus de toate interesele partidului, ale poporului și să lași la o parte orice interes de ordin personal"¹¹.

Mult dorita confuzie dintre Partid, Stat și Națiune, încercată prin intermediul hipercentralizării etatist-autoritariste avea un rost bine definit: extinderea controlului exercitat asupra societății. Dar să aruncăm o privire în documentele de partid: "îndeplinind rolul de *centru vital al națiunii*, partidul trebuie să asigure *funcționarea armonioasă a tuturor sectoarelor de activitate*. De la partid trebuie să radieze lumina și căldura care să dinamizeze întreaga societatea românească. Dacă într-un sector cât de mic, cât de îndepărtat, se produce o defecțiune, aceasta se răsfrînge asupra întregului organism social"¹². De altfel, excesivul centralism prin care toate deciziile reveneau lui Ceaușescu se află într-o vizibilă interdependență cu ideologia

națională în general, cu exaltarea Conducătorului în special. Potrivit precedentului stalinist cultul personalității avea menirea de al transforma pe Ceaușescu într-o *sursă de legitimare autonomă*, suficientă atât sieși cât și activiștilor de partid. Adeziunea "întregului popor" era *alibi*-ul necesar proiectelor de viitor ale regimului. Pentru aceasta, experimentul comunist era evaluat drept o ultimă etapă a procesului de "formare și afirmare a națiunii române". Orice *retrospectivă* de ordin istoriografic trebuia să devină, indirect, o *prospectivă* a "Epocii de aur". Teleologia marxistă era acum tradusă în termenii naționalismului interbelic. Astfel, ideologia națională - cu fixația ei protocronistă - era o trecere de la mesianismul unei clase (proletariatul) la "vocația" unei națiuni (cea română, se înțelege). Brusc, obiectivul fundamental al comunismului românesc devenea edificarea "națiunii socialiste" drept cea din urmă formă de dezvoltare a unei asemenea entități. Cocktail-ul ideologic girat de Ceaușescu era o mixtură marxisto-naționalistă *voit amorfă*. Din indiferențierea ei, puteau fi extrase orientări doctrinare și decizii politice convenabile momentului dat. Nu era, deci, o tentativă de reabilitare în fața națiunii, ci, dimpotrivă, ca depozitar al obiectivității științifice, Partidul, generos, oferea acesteia șansa integrării în istoria lui exemplară. O istorie "sacră" a PCR-ului, reiterată prin riturile festivist comemorative ale unei campanii electorale *permanentizate* se împletea constant cu o istorie "profană", națională... Rostul celei din urmă era de a explica prezentul comunist, de a-l prezenta drept inevitabil: "Născut cu *aproape un secol în urmă* (sic!) - afirma senin Ceaușescu - din zbuciumul de veacuri al poporului, [...] Partidul Comunist Român..."¹³. Comunismul fusese prezent, fie și ca virtualitate, în orice moment din istoria noastră. Chiar și în antichitatea tracică, de altfel, bine reprezentată în Muzeul PCR. Meticulos și clarvăzător, Partidul rezolva prin decret - 2050 ani de întemeierea statului dac "centralizat și independent" al lui Burebista, spre a da doar un exemplu - toate dilemele istoriografice. Reorganizat și administrat după chipul și asemănarea unei actualități regizate, trecutul era obligat să îndreptățească retorica eshatologică a regimului. "Progresul continuu" al socialismului nu mai cerea, ca odinioară, intensificarea luptei de clasă ci, dimpotrivă, *continuitatea și unitatea* erau peste tot căutate, cu orice preț descoperite. Deși pentru unele perioade ale istoriei noastre, bunul simț pune sub semnul întrebării existența unei organizări statale, mitografii regimului Ceaușescu ne asigurau că, indiferent de vobletele istoriei, el, Statul, rezistase invincibil.

Respingînd problema adevărului prin pretenția evidenței, ideologia naționalistă nu a ezitat să-și însușească o *identitate rustică* deși, vulgata leninistă anatemiza țărănimea pentru vādita ei lipsă de apetit revoluționar. Stagnarea economică atât de puternic resimțită în viața de fiecare zi a grăbit adoptarea unei demofilii de sorginte sămănătoristă care supradimensiona țărănul și civilizația lui. De fapt, supralicitarea ruralismului era îndreptată - mai ales în cadrul festivităților desfășurate sub egida "Cîntării României" - împotriva intelectualului¹³, a cărui condiție era, astfel,

devalorizată. După ce își însușește întreaga istorie a mișcării muncitorești din România, PCR caută să se prezentifice și în istoria medievală, prin intermediul țaranului "reevaluat" ca revoluționar de profesie. "... Țărănimea a reprezentat cea mai importantă forță socială a progresului. Lupta de clasă a țărănimii [...] a constituit factorul fundamental al tuturor transformărilor sociale... Țărănimea s-a afirmat ca o clasă socială revoluționară"¹⁴.

Impunând oricărei activități o relevanță ideologică, regimul transforma cultura într-un gest de adeziune față de politica lui. Patriotismul militant și revoluționar devenea o profesie iar "românescul" un hobby, un reper ultim al oricărui demers evaluativ: protocronism sau privilegiu de a fi român, confuzia dintre superlativ și românitare. Supărat pe sat, ciobanul mioritic renunța la Europa și opta deliberat pentru un autoexil demonstrativ. Nu putea fi vorba de o reală voință de afirmare a reprezentativității noastre în plan continental ci doar o retragere ostentativă din perimetrul culturii europene. Când nu ai mare lucru de oferit, pretinzi, intenționat, ceea ce nu poți obține. În cazul de față putem observa reverberațiile epocii rolleriene în care, potrivit maniheismului jdanovist, istoricilor li se cerea să descopere numai cauze românești ale feluritelor evenimente sau fenomene istorice. Nu datoram nimic Occidentului. "Cosmopolitism" și "naționalism" - cele două păcate fundamentale ale culturii "burgheze" - formau un "pat al lui Procut" aproape imposibil de evitat. În mod semnificativ, epoca Ceaușescu nu a păstrat în rechizitoriile anti-intelectuale decât cea dintâi - "deviere". A adăugat însă antioccidentalismului și o doză considerabilă de rusofobie, ambele izvorâte din veleitățile autonomiste ale dictatorului dîmbovițean. Renegarea hegemoniei sovietice nu echivala decât cu revendicarea autosuficienței ideologice. Pe scurt, o libertate înțeleasă ca *izolare* își găsea consolarea într-o retorică a martirajului predestinat. Acompaniamentul protocronist care secunda exercițiile de independență (verbală) ale Bucureștilor își păstra, vrînd-nevrînd, ascendența sovietică: obsesia unicității noastre este comparabilă cu sovietomania primilor ani ai "puterii populare".

Stalinismul național era o tehnică de conservare și absolutizare a puterii Partidului. Reconsiderarea raportului *social-național* în favoarea celui din urmă trebuia să asigure regimului *reprezentativitate în interior, suveranitate în afară*. Revendicîndu-se în continuare de la dogma marxist-leninistă, experimentul național a forțat reasezarea raporturilor ierarhice dintre PCR și PCUS pe de o parte, dintre PCR și societatea românească pe de alta. Neacceptînd postura de simplu administrator ideologic al unei colonii moscovite, Ceaușescu a transformat naționalismul într-un instrument atipic de control social. Explicația o aflăm în preferința comuniștilor români pentru o unitate *mecanică* a blocului socialist (K. Verdery), compensată de ostentația solidarității *organice* cu țara de proveniență. Românii nu erau, totuși, cetățeni sovietici dar nici ca europeni nu se puteau manifesta. Unitatea dialectică dintre politica externă și cea internă este relevată de *principiul neames-*

tecului în treburile interne, utilizat ori de câte ori cineva atrăgea atenția asupra încălcării drepturilor omului în România socialistă¹⁵.

Conotațiile represive existente în perimetrul discursiv al ideologiei naționale ceaușiste se fac din nou simțite. Ascuțișul principiului mai sus amintit era îndreptat de fapt *spre interior*: se refuza liberalizarea internă și se interzicea cetățenilor amestecul în problemele proprii țării¹⁶. Ideologia națională la care ne referim se cuvine a fi asimilată binomului *propagandă-teroare* fie și numai prin faptul că trebuia *suportată*. Consimțământul românilor era dovada hegemoniei ideologice a partidului, nu și a legitimității lui (K. Verdery). Agresiunea simbolică își găsește completarea în dominația psihologică definită prin intimidare, suspiciune și teamă¹⁷. Noi metode, același stil: de la *suprimarea fizică* la șantajul *ideologic-afectiv*. Alte motivații - patriotice, înlocuind pe cele internaționaliste - aceeași finalitate: perpetuarea unui regim cu vagi origini marxiste.

Întîietatea acțiunilor coercitive - ținînd de prezervarea puterii asupra celor legitimize, este ușor observabilă la nivelul oligarhiei partinice, în registru cultural și în crearea unei morfologii sociale cît mai controlabile cu putință. Ideologia națională este corolarul unor "debarcări" succesive (1952, 1954, 1957) investite *post factum* cu semnificații patriotice: Dej se debarasase de grupările "antipartinice" iar Ceaușescu... de mentorul său (1968). Autocritica pe care nucleul hegemon și-a asumat-o formal (1953, 1968) constituia anticamera unui grad sporit de monolitizare a PCR-ului. Dar pentru ca Plenara din aprilie 1968 să nu acrediteze ideea că Partidul nu era tocmai infailibil, ideologia națională este diversiunea (la îndemînă) care exprimă, în fond, neputința de a încerca și altceva, în afara canoanelor staliniste. Piruetele ideologice ofereau ocazia eliminării unor elemente incomode, incapabile să se adapteze "ritmului înnoirii". Aceluiași individ i se cerea să îmbrățișeze astăzi ceea ce respinsese ieri: se investigau limitele depersonalizării lui, versatilitatea, capacitatea de adaptare, disponibilitățile lui servile. Partidul era un model de organizare extrapolat la dimensiunea întregii societăți, orice modificare a felului în care el se concepea repercutîndu-se inevitabil asupra acesteia. Astfel, *culpabilizării morale* îi va urma *responsabilizarea emoțional-patriotică* a românilor (august 1968). Pentru moment, fusese o tentativă de solidarizare, de implicare a țării în politica PCR-ului. În deceniile următoare ideologia națională va deveni o tehnică de *reeducare*, un tranfer de personalitate la scară națională, pentru reușita căruia propaganda/constrîngerea erau absolut necesare. A fi silit să-ți afirmi o identitate (partinică) pe care nu ți-o dorești nu poate avea alt impuls decît *coerciția*. Era o mutație ideologică pe măsura ciclopiceii inginerii sociale prin care noul lider își consola *ego*-ul frustrat. Români devin prizonierii unei identități trunchiate - "purificate" de aspectele incomode cum ar fi ortodoxismul sau monarhia -, formulată, în primul rînd, pentru a consacra puterile discreționare ale Conducătorului, dreptului lui de a dispune chiar și asupra trecutului. Explicația poate fi căutată în specificul globalizant al ideologiilor totalitare, în autoimaginea lor de explicație

ultimă a tuturor lucrurilor. Ele încadrează toate definițiile concurente ale realității în propriul perimetru ideatic aducând orice alternativă în orizontul lor de gândire¹⁸. Controlul total pretindea, vezi bine, competențe integrale: "Noi avem nevoie, și în actualele împrejurări, de revoluționari de profesie, de activiști cu temeinice cunoștințe în toate domeniile"¹⁸. Conștiința proletară o îngloba pe cea burgheză și nu invers (sic!), militantul devenea savant tocmai pentru că era militant²⁰.

O asemenea asimilare avea un rol bine definit: atrofierea funcției critice a gândirii politice/culturale în ideea de a proteja dubla ficțiune care definea pseudo-contractul național propus de Ceaușescu. Pe de o parte, iluzia legitimității care trebuia să furnizeze individului o explicație altruistă și patriotică, a supunerii sale. Pe de altă parte, întruparea ficțiunii în condamnarea formală a "naționalismului și șovinismului" după străvechiul principiu retoric leninist de a pune pe seama altora propriile intenții. Cei care puteau sesiza adevărul - intelectualii - au fost cât mai mult implicați și cointeresați, compromiși și ridiculizați prin echivalarea creației culturale cu producțiile vehiculate sub egida "Cîntării României". Evident, nu trebuie uitat nici rolul *stimulativ-promoțional* pe care noua ideologie l-a avut, capacitatea ei de a investi cu autoritate tocmai în măsura în care sublinia obediența față de regim²².

Ideologia națională a regimului Ceaușescu este consecința previzibilă a unei permanențe a praxisului totalitar de stînga - radicalismul etatist -, o altă etapă în procesul unei exproprieri absolute în care naționalizarea principalelor mijloace de producție fusese doar un modest început. Naționalizarea, colectivizarea și industrializarea vizau un individ tot mai dependent de Stat. La rîndul ei, ideologia națională încerca - prin chiar imperativul unității - să modeleze un om care să-și aparțină tot mai puțin. Efectele acestui demers formativ se observă în neceșitatea actuală de a reconstrui *sentimentul de comunitate* (Andrei Pleșu) distrus prin asimilarea lui intenționată cu un *colectivism* atomizant în care obligația tuturor ajunsese să fie a nimănu.

Ideologia națională a fost deci instrumentul unei exproprieri integrale a sferei publice/private a individului și mai ales a afectivității lui. O naționalizare a sufletelor, o sfidare ideologică a realității, a lipsei de reprezentativitate în plan național. *Legitimitatea* - tradusă în gesturi de *adeziune* - unei puteri începe cu *legalitatea* acesteia. O legalitate înțeleasă îndeobște ca o chestiune de *conformare* la ordinea constituțională existentă. În cazul de față însă, discursul legitimant era, din start obstrucționat, de abundența legislativă incapabilă să estompeze absența sentimentului de legalitate pe care îl încercam cu toții. Ceaușescu *nu credea* ci se obliga *să vadă* adeziunea românilor față de modelul de societate impus. "Et-nostalinismul" (V. Tismăneanu) regimului său ar putea fi socotit - nu fără rezerve - și o încercare de legitimare. Însă nucleul "inițiat" al Partidului nu se justifica decît aparent în fața lumii "profane". Funcționalitatea primară a noii ideologii - conservarea puterii - își avea cîmpul de aplicație în interior iar cel de rezonanță în afară.

În realitate, PCR-ul se dorea legitimat doar în fața Moscovei și, pentru diversificare, își făcea publicitate pentru Occidentul care mai putea să creadă că momentul august '68 va fi secondat de o viabilă liberalizare internă.

- 1 Karl Marx, Friederich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, ed. a II-a, 1949, 52 p.
- 2 François Châtelet, Éveline Pisier, *Conceptiile politice ale secolului XX*, București, Ed. Humanitas, 1994, p.253.
- 3 Radu Florian, *Cultura și intelectualitatea în anii dictaturii*, în *Societate & Cultură*, nr.1/1995, p.4.
- 4 Stephen Ficher-Galați, *Europa de Est și războiul rece. Percepții și perspective*, Iași, Institutul European, 1996, p.65.
- 5 Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu Dej*, București, Editura Univers, 1995, p.44.
- 6 Idem, *Balul măscat*, Iași, Polirom, 1996, p.110.
- 7 Alexandru Duțu, *Identitate națională și construcție politică*, în *Sfera politicii*, nr.29-30/1995, p.19.
- 8 *Ibidem*.
- 9 Vlad Georgescu, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români (1944-1977)*, București, Humanitas, 1991, p.138.
- 10 Alexandru Florian, *Sistemul politic al Partidului-Stat (II)*, în *Societate & Cultură*, nr.1/1996, p.20.
- 11 Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative din 2-3 august 1983*, București, Editura Politică, 1983, p.17.
- 12 *Ibidem*, p.14.
- 13 Al. Duțu, *op. cit.*, p.20.
- 14 *** *Istoria patriei și Partidului Comunist Român în opera președintelui Nicolae Ceaușescu*, București, Editura Militară, 1979, p.70-71.
- 15 Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990, p.515.
- 16 *Ibidem*, p.116.
- 17 Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p.62.
- 18 Katherine Verdery, *Compromis și rezistență*, București, Humanitas, 1993, p.29.
- 19 Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p.20.
- 20 Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, București, Humanitas, 1993, p.199, 230.
- 21 Alexandru Florian, *op. cit.*, p.38.
- 22 Françoise Thom, *Limba de lemn*, București, Humanitas, 1992, p.133.